

Autorský zákon 2000

Právo k počítačovým programům (1)

Evergreen českých zákonodárců, autorský zákon, se dočkal dalšího dějství. Po několika novelách, které jste mohli sledovat i v Chipu, se tentokrát jedná o zcela nový právní dokument, který si jistě zaslouží podrobnější rozbor – už vzhledem k tomu, že tentokrát se v něm počítačovým programům věnuje zvláštní autorskoprávní pozornost.

Úvod

Dne 7. dubna 2000 přijal Parlament nový zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon). Účinnosti nabývá 1. prosince 2000 a k tomuto dni se ruší dosavadní autorský zákon č. 35/1965 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Nový zákon byl vyhlášen dne 12. května 2000 v částce 36 Sbírky zákonů. Veřejně je přístupný mj. na internetové adrese Poslanecké sněmovny www.psp.cz anebo v Kanceláři Poslanecké sněmovny v Praze.

Nový autorský zákon je založen na zásadně odlišné právně doktrinní koncepci, která spočívá na dualistických prvcích výlučných práv osobnostních a výlučných práv majetkových. To se týká i počítačových programů. Také v řadě dalších věcí se nový autorský zákon zcela liší od předchozího předpisu, např. u licenční smlouvy. Jeho rozsah je také výrazně větší a na tomto místě se jím nelze podrobně zabírat komplexně. Pozornost proto bude věnována převážně základním otázkám nového autorského práva k počítačovým programům.

Autorskoprávní ochrana počítačových programů je samozřejmě pouze jednou z mnoha skupin otázek, které nový zákon řeší. Není bez zajímavosti, že při přípravě vládního návrhu zákona patřila tato oblast mezi nejméně problematické a nebyla kontroverzní – alespoň v porovnání např. s nově pojatou kolektivní správou práv a některými jinými oblastmi úpravy. Podobně tomu bylo i při přijímání vládního návrhu zákona v Parlamentu. I zde byl hlavní proud pozornosti zaměřen zcela jinam než na počítačové programy. Ty si totiž svůj hlavní autorskoprávní zájem odbyly již roku 1996, resp. 1990. Nicméně nový rozsah jejich ochrany je odlišný od poměrně úzce pojatého rozsahu dosavadního. I proto je vhodné o této problematice hovořit.

Druhy děl

Druhy díla literárního, jiného uměleckého nebo vědeckého jsou zákonem vyjmenovány pouze příkladmo (demonstrativně), s výslovným uvedením pouze těch druhů děl, která buď patří mezi díla obvyklá, anebo jsou autorskoprávně významná z důvodu zvláštní úpravy. Např. jde o dílo slovesné, dílo audiovizuální, dílo grafické, dílo architektonické, dílo kartografické apod.

Příklad 1: Počítačový grafik na objednávku výtvarně ztvárnil reklamní webovou stránku prodejce počítačů. Je-li toto výtvarné ztvárnění grafickým jedinečným výtvozem, vyjádřeným v objektivně vnímatelné grafické podobě čitelné elektronicky, jde o umělecké dílo grafické, které je předmětem grafického autorského práva. (§ 2 odst. 1 AutZ)

Příklad 2: To, co je nehmotným statkem, který povahově slouží jako ovládací nástroj a jako komunikační prostředek mezi uživatelem počítačového programu a programem, může zahrnovat různé prvky – např. vzhled, strukturování, posloupnost nebo uspořádání obrazu či obrazu a zvuku na monitoru počítače, pokud jde např. o nabídkové menu, uvítací oslovení, vstupní znělku a další hudební nebo jiné zvukové efekty anebo o digitální fotografie apod. "Zmezinárodněle" zde hovoříme o "look and feel". Jde o ideální předmět, který může obsahovat jak prvky, které jsou autorskými díly (tvůrčí prvky), např. zobrazení uživatelské nabídky ("look"), tak prvky ovládací ("feel"), které nejsou nebo nemusí být prvky tvůrčími; např. označení příkazů, výběr kláves pro určité příkazy apod. Podle povahy věci zde může jít např. o dílo audiovizuální, odlišné od počítačového programu a od hudebních, slovesných nebo jiných děl audiovizuálně užitých. (§ 2 odst. 1 AutZ)

Příklad 3: Český výtvarník na objednávku slovenské obchodní společnosti nakreslil logotyp, který má objednateli později sloužit jako ochranná známka, kterou chce objednatel přihlásit k zápisu pro území Slovenska a Rakouska za účelem rozlišování svého obuvnického zboží od zboží jiných podnikatelů na slovenském a rakouském trhu. Je-li logotyp výtvarníkovým jedinečným výtvozem, vyjádřeným v objektivně vnímatelné grafické podobě (kresbou) na papíru, jde o umělecké dílo grafické, k němuž výtvarníkovi ze zákona vzniklo autorské právo okamžikem vyjádření. (§ 2 odst. 1 AutZ)

Upozornění k příkladu 3: Výtvarníkové právo autorské je třeba právně odlišit od samostatného objednatelova práva známkového, které objednateli vznikne, anebo nevznikne pro naznačené území na základě výsledku přihlašovacího známkoprávního správního řízení. Právně vzato se jedná o dvě nehmotná práva ke dvěma nehmotným statkům! Každé z těchto práv duševního vlastnictví, jak právo autorské, tak právo známkové, patří jiné osobě a má odlišný právní režim. (§ 2 odst. 1 AutZ, § 1 zák. o ochranách známek)

Co není dílem

Vedle pozitivního výčtu toho, co je dílem ve smyslu práva autorského, zákon stanoví též negativní klauzuli, co tímto dílem není. O dílo nejde tehdy, jedná-li se o ideální předmět, pro který je příznačné (typické), že nespĺňuje legální pojmové znaky výtvaru ve smyslu autorskoprávním. Také zde je výčet pouze příkladný (viz § 2 odst. 6 AutZ). Dílem výslovně není několik skupin ideálních předmětů:

* Námět díla sám o sobě (jinak řečeno "jako takový"), tzn. literárně nebo jinak umělecky či vědecky neztvárněný (neboli holý, prostý) nápad. Např. běžně mluvenou řečí vyřčený nápad napsat kapesní učebnici německého jazyka pro mírně pokročilé, aniž je tento nápad nějak literárně ztvárněn. Ochrana právem k obchodnímu tajemství nebo právem proti nekalé soutěži tím ovšem není vyloučena.

* Údaj sám o sobě, tzn. literárně, jinak umělecky nebo vědecky neztvárněný. Údajem samým o sobě může být nejen osobní údaj (např. datum narození, adresa bydliště apod.), ale např. též denní zpráva zpřístupněná tiskovou agenturou, vysílaná rozhlasem či vydaná v novinách (např. předpověď počasí nebo kurzovní lístek zahraničních měn) apod.

* Myšlenka, postup (např. algoritmus počítačového programu, výrobně-technologické know-how), princip (např. přirozené zásady právní), metoda (např. právovědná poznávací metoda dogmatické exegeze), objev (např. objev neznámé přírodní látky, která má léčebné účinky), vědecká teorie (např. některá psychologická teorie osobnosti), matematický a obdobný (např. chemický nebo fyzikální) vzorec, statistický graf (např. graf vývoje porodnosti v České republice) nebo podobný předmět sám o sobě, tzn. literárně nebo jinak umělecky či vědecky neztvárněný.

(Poznamenejme, že není vyloučena zákonná nebo jiná právní ochrana těchto nehmotných statků prostřednictvím jiného práva než práva autorského. Nejčastěji např. právem k obchodnímu tajemství podle § 17 a násl. ObchZ nebo právem proti nekalému soutěžnímu jednání podle § 44 a násl. tamtéž. V úvahu přichází i relativní právní ochrana závazkově právní, vázící pouze strany závazkově právního vztahu. Nikoli každého.)

Počítačový program

Počítačové programy celosvětově patří mezi hospodářsky významné nehmotné statky. V mnohém mohou zjednodušit a ulehčit jinak poměrně složitě profilované mezilidské vztahy. Soudobá informační a spotřební společnost, která unifikovaně proniká Západem i Východem, je po technické stránce založena právě na počítačových programech.

K tomu, aby byl počítačový program (computer program, logiciel) předmětem práva autorského (ale i jakéhokoli jiného práva), musí být objektivně (smysly seznatelně) vyjádřen. Takovou vyjadřovací podobou je u počítačového programu prvotní zdrojový kód (source code), např. v textu na papíře, nebo druhotný, binární, strojový kód (object code), který je srozumitelný pro počítač.

Dodejme, že autorskoprávní ztvárnění počítačového programu je již svou povahou odlišné od ztvárnění jiných předmětů autorského práva. Svým způsobem k němu mají nejbližší elektronické databáze.

Autorský zákon věnuje zvláštní právně normativní pozornost počítačovým programům v těchto konkrétních ustanoveních: § 2 odst. 2, § 30 odst. 1, § 38 odst. 2, § 58 odst. 6 in fine, § 58 odst. 6, § 65 až 66. Nicméně – na rozdíl od některých cizích zákonů – český autorský zákon nestanoví legální definici počítačového programu. Jedná se sice o pojem právní, nicméně původu mimoprávního. Orientačně lze vyjít z některých legálních definic zahraničních (svůj význam však mají i mimoprávní definice technické). Například:

"A computer program is a set of statements or instructions to be used directly or indirectly in a computer in order to bring about a certain result". (Sec. 101. in fine, The Copyright Law of the United States of America) Nebo:

"Počítačový program je súbor príkazov a inštrukcií použitých priamo alebo nepriamo v počítači. Príkazy a inštrukcie môžu byť napísané alebo vyjádrené v zdrojovom kóde alebo v strojovom kóde. Neoddeliteľnou súčasťou počítačového programu je aj podkladový materiál potrebný na jeho

přípravu;" (...) (§ 5 odst. 17 slovenského Zákona č. 383/1997 Z. z., Autorský zákon a zákon, kterým sa mení a doplňa Colný zákon v znení neskorších predpisov.)

Obecné autorskoprávní ustanovení pro počítačové programy (§ 65 AutZ) zdůrazňuje, že počítačový program je chráněn bez ohledu na formu jeho vyjádření. Tím se pouze zdůrazňuje platnost této zásady autorského práva. (Autorskoprávně vzato počítačový program pojmově zahrnuje i přípravné koncepční materiály. V tom spočívá rozdíl oproti předchozímu zákonnému pojetí pouze tzv. holého počítačového programu bez dalšího.)

V souladu s univerzálním mezinárodněprávním řádem pak český autorský zákon stanoví, že počítačový program je chráněn jako literární dílo. A to i tehdy, pokud by ve skutečnosti byl dílem vědeckým.

Autorskoprávní druhy počítačových programů

Počítačové programy ve smyslu nového českého práva autorského se od 1. 12. 2000 rozlišují takto:

(1) Počítačový program (dílo); tzn. takový program, který je statisticky jedinečným (neopakovatelným) výsledkem autorovy tvůrčí činnosti. Je tedy jedinečným výtvorem autora neboli výronem osobnosti svého tvůrce. (Viz příkladný výčet děl podle § 2 odst. 1 věta druhá AutZ.) V praxi bývá takových jedinečných počítačových programů menšina. (Že je takový jedinečný program dílem podle českého práva autorského, není ovšem nic nového – platilo to i dříve a vlastně už od doby, kdy počítačové programy byly vůbec vytvořeny.)

Jedinečný počítačový program je autorskoprávně chráněn jako literární dílo (§ 65 odst. 1 AutZ) – i kdyby snad ve skutečnosti byl dílem jiným.

(2) Počítačový program (nedílo, avšak považované za literární dílo); tzn. takový program, který je původní v tom smyslu, že je autorovým vlastním duševním výtvorem. (V tomto smyslu jde o původní výtvor; viz § 2 odst. 2 a § 65 odst. 1 AutZ).

V praxi bývá takových programů většina. Takový počítačový program není dílem podle práva autorského, protože nesplňuje legální pojmový znak jedinečnosti díla. Splňuje pouze svým způsobem slabší znak původnosti výtvoru. Nicméně nový autorský zákon jej i přesto považuje za dílo. Zákon totiž pro něj stanoví legální smyšlenku (fikci) autorského díla (ač jím ve skutečnosti není), protože nedosahuje přirozeně přísného právně pojmového znaku jedinečnosti, který je typický pro každé umělecké nebo vědecké dílo.

I takový počítačový program je chráněn právem autorským jako dílo literární (§ 65 odst. 1 AutZ).

Příklad 4: Zaměstnanec mezinárodní počítačové společnosti, pracující pro ni jako programátor, vytvořil program pro počítačové zpracování a vedení podvojného účetnictví podle českého účetního práva. Program má název Účtenka, verze 4.2. Jedná se o původní počítačový program, vytvořený pro zaměstnavatele jakožto vlastní duševní a přitom pracovní výtvor programátora. Nejde o plagiát ani o napodobeninu žádného jiného podobného programu, nýbrž o vlastní výtvor. (§ 2 odst. 2 věta první AutZ)

Případ takového počítačového programu je legislativní novinkou, kterou k nám přináší nový autorský zákon pod vlivem práva Evropské unie. Do 1. 12. 2000 totiž takovýto druh počítačového programu nepožívá na území České republiky ochrany právem autorským. Nejde přitom pouze o otázku české právové doktríny, která nemusí být neměnná. Tento pozitivně právní závěr vyplývá z výslovného ustanovení § 106 odst. 4 a § 2 odst. 2 AutZ.

Jelikož je počítačový program, který je autorovým původním výtvorem, zákonem fiktivně považován za autorské dílo (aniž jím ovšem je), platí pro něj všechna zákonná ustanovení o autorském díle – vyjma případů, kdy je pro počítačové programy zvlášť stanoveno něco jiného (kdy pro ně platí zvláštní, přednostní úprava, která je legálně vyděluje z jinak obecného autorskoprávního režimu).

Poznamenejme, že zvláštní úpravy platí i pro některá jiná díla, nejen pro počítačové programy. Zákon tak zohledňuje odlišné povahy určitých druhů děl a upřednostňuje některé oprávněné hospodářské zájmy (ochranu investic). Řeší tak možné střety různých oprávněných soukromých zájmů. Současně se stát pokouší o rozumné právní uspořádání vzájemných soukromých vztahů mezi autorem a uživatelem na základě "zdravého rozumu".

Pro úplnost a autorskoprávní přehlednost můžeme ještě uvést další druh počítačového programu:

(3) Počítačový program, který pojmově (svou povahou a určením) sice je (ex definitione) počítačovým programem, avšak není ani jedinečným, ani původním výtvorem (čili autorskoprávně vzato vůbec není individuálním výtvorem). Autorskoprávně vzato jde o "nevýtvor", stojící mimo působnost práva autorského a autorského zákona.

V praxi jich bývá menšina (soudě alespoň podle obchodního a hospodářského významu). V těchto případech jde o výsledek autorskoprávně netvůrčí rutinní činnosti, k níž může být zapotřebí jistého stupně odbornosti (znalosti, zkušenosti, zdatnosti nebo dovednosti), nikoli však tvořivosti v autorskoprávním smyslu tvůrčí činnosti (autorské tvorby).

Takový počítačový program nejenže není autorským dílem, ale ani se za ně, jakkoli fiktivně, nepovažuje. Vůbec proto není předmětem práva autorského, a tedy ani ochrany autorským zákonem se všemi právními (např. trestněprávními) důsledky, které z toho vyplývají. To na druhé straně opět nevylučuje, aby takový, řekněme jednoduchý, počítačový program byl chráněn některým jiným právem než právem autorským. Např. právem proti nekalé soutěži (§ 44 a násl. ObchZ), popř. právem k obchodnímu tajemství (§ 17 a násl. ObchZ) či právem zlepšovacím (§ 72 a násl. zák. č. 527/1990 Sb.) aj.

Příklad 5: Programátor rutinně napsal zdrojový text počítačového programu pro matematický výpočet plochy čtverce. Nejde o individuální výtvar v autorskoprávním smyslu, a proto mu nevzniklo autorské právo k tomuto počítačovému programu, který je autorskoprávně volný, tj. k programu nemá autorské právo nikdo (a contr. § 2 odst. 1 nebo 2 AutZ).

Ani tato zásada není nijak neobvyklá, jak o tom svědčí třeba následující soudní výrok:

Judikatura (Slovensko): "(...) Autorskoprávna ochrana neprináleží takému pracovnému výsledku, ktorý vznikol v procese vyznačujúcom sa tvorivosťou v minimálnej miere; tvorivosť tu nemožno zamieňať s namáhavosťou alebo ťažkosťou práce." (Usnesení Nejvyššího soudu Slovenskej republiky ze dne 18. 10. 1995, sp. zn. 1 Co 41/95; anonymní právní věta cit. dle Justičná revue, 1995, č. 9/10, s. 43.)

Pokračování příště.

Ivo Telec